

Nr 49.

Ankom till riksdagens kansli den 4 april 1930 kl. 10 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark.

(2:a avd.)

I en till riksdagen den 14 mars 1930 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 228, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att för tiden intill den 1 juli 1931

dels medgiva att, då för ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande lag annan än kronan kan förpliktas att efter expropriation avstå fastighet eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt därtill, erfordras, att kronan tillhörig mark tages i anspråk, förordnande om avstående av marken eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma må, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, meddelas:

a) av Kungl. Maj:t, där fråga är om avstående eller upplåtande av mark för järnväg eller elektrisk anläggning, eller där jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är bebyggt eller överstiger fem hektar eller i värde uppgår till mera än tvåtusen kronor; samt

b) i övriga fall av den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende fastigheten står;

dels ock besluta:

1) att för mark eller särskild rätt, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall med nedan angivna undantag utgå efter ty i lagen om expropriation är föreskrivet och till beloppet bestämmas

a) i de fall, då Kungl. Maj:t beslutat om markens avstående eller upplåtande, såvitt ej Kungl. Maj:t finner skäligt förordna om ersättningens bestämmande av sådan nämnd, som omförmäles i lagen om expropriation, av tre gode män, av vilka länsstyrelsen i länet och sökanden, var för sig, utse en och domaren i orten den tredje; Kungl. Maj:t dock obetaget att, då fråga är allenast om begagnande av mark för ändamål som förut nämnts, utan att marken avstås, besluta om ersättningens bestämmande på sätt Kungl. Maj:t prövar lämpligt, samt

b) i fråga om sådan mark eller särskild rätt, om vars avstående eller upplåtande central förvaltningsmyndighet förordnat, av samma myndighet;

2) att i fråga om mark, som är avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad under 1:o stadgas jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skola lända till efterrättelse;

3) att, där Kungl Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg eller där fråga är om anläggande av allmän väg, medgivande må, där så prövas lämpligt, lämnas ej mindre därtill att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, må avstås eller upplåtas utan annan ersättning till kronan än att, därest och i den mån å marken växande skog ingår i överlåtelsen och det icke finnes skäligt annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter vederbörande myndighets bestämmande; än även att för anläggningen må, där så prövas lämpligt, kostnadsfritt begagnas sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott samt grustäkter, som kunna vara disponibla;

4) att vad sålunda stadgats icke har avseende å de i 1 kap. 14 och 18 §§ av lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad berörda fall.

På därom av Kungl. Maj:t gjord framställning lämnade riksdagen i skrivelse den 24 maj 1929 (nr 202) beträffande tiden intill den 1 juli 1930 visst medgivande i fråga om avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark. I berörda skrivelse upptogs till behandling dels frågan om ytterligare utvidgning av de fall, då avgiftsfri upplåtelse från kronan tillhörig mark kunde ifrågakomma, dels ock om förenklad handläggning av ärenden rörande markupplåtelse för allmänt ändamål. Riksdagen ifrågasatte sålunda till en början huruvida icke, då på grund av automobiltrafikens kraftiga utveckling vägarna numera erhållit en ur kommunikationssynpunkt med järnvägarna jämförbar allmän betydelse, kronan tillhörig mark, som erfordrades för allmän väganläggning, skulle kunna på sätt vore fallet beträffande mark, som avstodes för järnvägsanläggning, upplåtas utan avgift i annan mån, än som i sistberörda fall skedde; riksdagen förutsatte därvid givetvis, att i fråga om utarrenderad mark, såsom nu skedde, arrendatorn kunde genom vederbörande vägstyrelse tillförsäkras ersättning för intrång och skada till följd av markens avstående. Vidare framhöll riksdagen, att riksdagen icke kunnat undgå att fästa sin uppmärksamhet vid det omständliga och tidspillande förfarande, som för närvarande vore förbundet med handläggningen av ärenden rörande upplåtelse från kronojord av mark för i riksdagens skrivelse avgivna och andra allmänna ändamål. I betraktande av det icke obetydliga antal, som dessa ärenden representerade, och då det som regel rörde sig om mera obetydliga värden, syntes riksdagen åtgärder böra övervägas för vinnande i förevarande avseende av ett enklare förfaringsätt.

Riksdagen framhöll slutligen önskvärdheten av att ett övervägande skedde rörande möjligheten att ernå ett enklare förfarande jämväl beträffande upplåtelser från jord av ecklesiastik natur.

Beträffande frågan om *avgiftsfri markupplåtelse för allmän väg m. m.* har *departementschefen* anfört följande.

»Såsom jag tidigare framhållit, gäller det bemyndigande, som genom riksdagens skrivelse den 24 maj 1929, nr 202, meddelats Kungl. Maj:t att besluta om avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark, allenast för tiden intill den 1 juli 1930. Även för framtiden torde behov av ett dylikt bemyndigande föreligga, varför sådant nu synes böra hos riksdagen äskas för ytterligare ett år.

Emellertid synes kunna ifrågasättas att i anslutning till riksdagens i förenämnda skrivelse gjorda uttalanden åt berörda bemyndigande giva ett i vissa hänseenden vidgat innehåll. För närvarande upplåtes mark från kronoegendomar utan avgift endast för anläggande av enskilda järnvägar. Såsom riksdagen framhållit, torde emellertid de allmänna vägarna med automobiltrafikens utveckling numera hava erhållit en ur kommunikations-synpunkt med järnvägarna jämförbar allmän betydelse. Med den rådande tendensen till ökad användning för landsvägsbruk av motordrivna fordon torde vägarna i framtiden komma att framstå såsom än mera betydelsefulla för samfärdseln än vad för närvarande är fallet. Under sådana omständigheter synes det befogat, att enahanda förmåner i fråga om upplåtelse av mark från kronojord, som tillkomma enskilda järnvägsanläggningar, även komma allmänna vägföretag till del. Från vissa håll har anmärkts, att avgiftsfria upplåtelser för nu ifrågavarande ändamål av mark från kronoegendomar icke stode i överensstämmelse med domänstyrelsens ställning som affärsdrivande verk. Förhandenvaron av goda kommunikationer måste dock städe innefatta en förmån för en fastighet. Den förlust, som kan komma att tillskyndas domänfonden genom de ifrågasatta avgiftsfria markupplåtelsena, torde i avsevärd grad kompenseras genom de stegringar i värdet av statens fastigheter, som anläggandet av goda vägar över fastigheterna medför. Det torde ej heller behöva befaras, att möjligheten att utan avgift erhålla mark för vägändamål skall medföra, att vägarna i större utsträckning än eljest framdragas över kronans mark. Med hänsyn till den granskning, som vägplanerna före fastställandet undergå hos länsstyrelserna, synas olägenheter i sådant avseende förebyggas. I detta sammanhang förtjänar även framhållas, att vid anläggande av väg utgifterna för marklösen spela en underordnad roll vid jämförelse med övriga med företaget förbundna kostnader. Erinras må jämväl, att åt vägföretagen icke torde böra inrymmas ovillkorlig rätt till avgiftsfri markupplåtelse. I likhet med vad fallet är beträffande enskilda järnvägar, torde sådan upplåtelse böra erhållas allenast i de fall, där så prövas lämpligt. Markens särskilda dyrbarhet med hänsyn till dess läge, möjligheten att utnyttja densamma för annat allmänt ändamål av synnerlig vikt eller andra dylika omständigheter kunna nämligen motivera, att ersättning bör utgå.

I fråga om sättet för upplåtelse av mark från kronojord för anläggande av allmän väg torde den tidigare ofta begagnade formen av upplåtelse med äganderätt icke böra annat än i undantagsfall ifrågakomma. De olägenheter i skilda hänseenden, som åtfölja ett upplåtande av vägmärk med äganderätt, framträda tydligt vid en eventuell omläggning av väg, då den

gamla vägen utan att äga självständigt ändamål kvarstår som särskild fastighet. I stället synes den under senare år alltmera tillämpade metoden att upplåta mark med nyttjanderätt, så länge marken användes för det med upplåtelsen avsedda ändamålet, vara att föredraga. En sådan ordning överensstämmer jämväl väl med det av Kungl. Maj:t för årets riksdag framlagda förslaget till lag om vägrätt (proposition nr 106). Detta förslag avser att införa en ny begränsad sakrätt, benämnd vägrätt, av innebörd att, i fall där mark enligt medgivande av fastighetens ägare tagits i anspråk för allmän väg eller där allmän väg färdigställts över fastighet utan att ägaren hos vägstyrelsen gjort erinran mot vägens framdragande å hans mark, marken sedan må nyttjas för vägen utan hinder av den rätt annan må äga i avseende å fastigheten.

Det torde slutligen böra framhållas, att mark icke bör i större omfattning avgiftsfritt upplåtas för allmänt vägföretag än för anläggning av enskild järnväg samt att i fråga om utarrenderad mark förutsättning bör vara, att arrendatorn genom vederbörande vägstyrelse tillförsäkras ersättning för skada och intrång till följd av markens avstående.»

Vidkommande frågan om ett *förenklat förfarande vid avstående och upplåtande av kronojord* har *departementschefen* anfört följande.

»I fråga om förfarandet vid upplåtelse från kronojord av mark för allmänna ändamål delar jag riksdagens uppfattning, att detta, åtminstone i ett stort antal fall, är onödigt omständligt och tidskrävande. Särskilt då fråga är om mera obetydliga markvärden, gör sig behovet av en förenklad handläggning gällande. Såsom förfarandet nu är ordnat, tillhör det städse Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida mark över huvud skall upplåtas, men Kungl. Maj:t kan i en del fall, då fråga är allenast om markens begagnande utan att densamma avstås, överlåta åt annan att pröva ersättningens storlek. Dylig rätt har plägat uppdragas åt domänstyrelsen. I övriga fall bestämmes ersättningsbeloppet antingen på sätt, som finnes stadgat i lagen om expropriation, eller genom det enklare förfarandet med tremannanämnd. Såväl expropriationsförfarandet som ersättningsbeloppets bestämmande av tremannanämnd medför dock för sökanden avsevärda kostnader, vilka bliva så mycket mera kännbara, om hänsyn togs till det ofta obetydliga värdet av den mark, som skall avstås. Den värdering, som den centrala myndigheten verkställer, torde ske genom myndighetens lokala organ, och kostnaderna inskränka sig då allenast till resekostnader för värderingsmannen. I flera fall har på grund av hos värderingsmannen, vanligen domänintendenten, redan förefintlig kännedom om fastigheten särskild förrättning för att bestämma markens värde icke funnits erforderlig, varvid särskilda kostnader icke uppstått. Värderingskostnader hava stundom kunnat undvikas även därigenom, att värderingsmannen besiktigat marken i samband med att han företagit annan förrättning inom orten. Om man sålunda jämför med varandra å ena sidan förfarandet med expropriationsnämnd eller tremannanämnd och å andra sidan förfarandet med ersättningsbeloppets bestämmande av central myndighet efter värdering av dess lokala organ, synes det senare äga avgjorda företräden i fråga om enkelhet, snabbhet och billighet. Då i det övervägande antalet fall fråga är om allenast obetydliga markvärden, torde någon betänklighet knappast möta, att beslutanderätten i sådana ärenden av mindre vikt överflyttas till den centrala förvaltningsmyndighet, under vars förvaltning fastigheten står. Det synes för sådant fall lämpligt, att åt den centrala myndigheten uppdrages icke blott avgö-

randet av ersättningsbeloppets storlek utan jämväl prövningen av ärendet i dess helhet; härigenom skulle Kungl. Maj:t befrias från befattningen med ett ej oväsentligt antal dylika ärenden. Därest sålunda avgörandet av fråga rörande avstående eller upplåtande av publik jord i vissa fall anförtros åt central förvaltningsmyndighet, kommer ej därmed att införas någon nyhet. Jag erinrar i detta sammanhang om den befogenhet att besluta i frågor rörande friköp av kyrklig jord, som jämlikt 5 § lagen den 4 januari 1927 angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt tillagts kammarkollegiet. Jämväl genom 3 § i den för kammarkollegiet gällande instruktion av den 27 juni 1929 har kollegiet bemyndigats att i fråga om den fasta egendom, över vilken kollegiet äger vård och inseende, pröva och avgöra vissa ärenden om avsondring på obestämd tid till allmänt, kommunalt eller ecklesiastiskt ändamål av jord eller lägenhet.

Klart torde emellertid vara, att åt central förvaltningsmyndighet icke bör överlämnas prövningen av alla ärenden angående upplåtelse från kronojord av mark för allmänna ändamål. Till en början torde av praktiska skäl prövningen av ärenden rörande avstående eller upplåtande av mark för järnväg och elektriska anläggningar böra bibehållas hos Kungl. Maj:t. Frågan om markens avstående eller upplåtande avgöres vanligen i samband med beviljande av tillstånd till sådant företag. Än vidare torde alla ärenden av större vikt böra förbehållas Kungl. Maj:ts avgörande. Huru gränsen härvid bör dragas, kan vara föremål för tvekan; det synes dock lämpligt att på sådant sätt begränsa de centrala myndigheternas befogenhet, att åt dessa uppdrages att pröva och avgöra ärenden angående avstående i hithörande fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark, för så vitt jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är obebyggt och understiger fem hektar samt dess värde icke överstiger 2,000 kronor. Med en på dylikt sätt genomförd begränsning kommer det stora antalet mindre ärenden att överlämnas till vederbörande centrala myndigheters avgörande, under det ärenden av något större innebörd stanna hos Kungl. Maj:t.

Det synes varken lämpligt eller påkallat att närmare reglera det förfarande, varigenom den centrala förvaltningsmyndigheten skall uttröna markens värde. Självfallet komma myndigheterna därvid liksom hittills att i förekommande fall för värderingen anlita dem underordnade lokala myndigheter. Jag vill emellertid erinra därom att, därest sökanden ej blir nöjd med den centrala myndighetens avgörande, det står sökanden öppet att draga ärendet under Kungl. Maj:ts prövning.

Vad angår sättet för bestämmande av ersättningens storlek i de fall av större vikt, då rätten att besluta om markens avstående förbehålles Kungl. Maj:t, synes värdering genom expropriationsnämnd böra förekomma endast i undantagsfall, då Kungl. Maj:t så prövar lämpligt. I regel torde ersättningens storlek kunna på ett betryggande sätt bestämmas genom uppskattning av tre gode män, utsedda på samma sätt som för närvarande sker. Fall torde emellertid kunna tänkas, särskilt då fråga är allenast om upplåtande av mark under nyttjanderätt, då ersättningens storlek lämpligen kan bestämmas i enklare former, varför den Kungl. Maj:t redan nu medgivna rätten att i sådana fall besluta om sättet för ersättningsbeloppens bestämmande torde böra bibehållas.

Det nu gällande bemyndigandet för Kungl. Maj:t att avstå eller upplåta mark hänföres enligt första styckets ordalydelse till sådana fall då »enligt

gällande lag om expropriation» annan än kronan kan förpliktas att avstå eller upplåta marken. Nämnda uttryckssätt infördes år 1918 i stället för de i tidigare bemyndiganden använda ordalagen »enligt gällande författning», utan att därmed läras hava avsetts att göra någon ändring i sak (proposition nr 35, 1918). Till undvikande av oklarhet, särskilt i de i fastighetsbildningslagen avsedda fall, då rätt till expropriation av kronojord icke utan vidare föreligger, torde det vara lämpligt att återgå till ett med de tidigare begagnade ordalagen analogt uttryckssätt.

Såsom förut erinrats, har riksdagen i sin skrivelse den 24 maj 1929, nr 202, framhållit önskvärdheten av ett övervägande rörande möjligheten att ernå ett enklare förfarande jämväl beträffande upplåtelser från jord av ecklesiastik natur. I denna del har skrivelsen varit föremål för handläggning i ecklesiastikdepartementet. Sedan yttranden i ämnet avgivits av samtliga domkapitel och länsstyrelser samt vissa boställsnämndsordförande ävensom av kammarkollegiet, är frågan för närvarande föremål för utredning inom nämnda departement.»

Genom det föreliggande förslaget torde i huvudsak förverkligas de av 1929 års riksdag uttalade önskemål dels om utvidgning av de fall, då avgiftsfri upplåtelse från kronan tillhörig mark kan äga rum, dels ock om förenklad handläggning av ärenden rörande markupplåtelse för allmänt ändamål. Då de nya bestämmelserna synas utskottet väl avvägda, får utskottet tillstyrka deras antagande. Genom praktisk erfarenhet torde sedermera få framgå, huruvida med de nu gjorda ändringarna uppnås de fördelar, som avsetts, eller om ytterligare jämkningar äro påkallade. Med anledning av vad departementschefen omförmält i fråga om den jämväl av riksdagen ifrågasatta utredningen rörande möjligheten att ernå ett enklare förfarande beträffande upplåtelser från jord av ecklesiastik natur, vill utskottet uttala förhoppningen, att även denna utredning må så snart ske kan leda till resultat.

Utskottet.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att förevarande proposition må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 3 april 1930.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.